

Els perillosos afectes de Chantal Mouffe

Laurent Joffrin — Liberation, 25 setembre 2018

La filòsofa advoca per un populisme de l'esquerra, basat en la conquesta de l'hegemonia cultural i la construcció d'un poble. Una ideologia que limita amb la demagògia?

Aquest llibre és un manual: el del perfecte petit Mélenchon. D'una manera resumida i pedagògica, trobem el raonament teòric i pràctic subjacent a l'estratègia de de La França Insubmisa (LFI). Filòsofa política, professora de la Universitat de Westminster, a Londres, Chantal Mouffe és la principal teòrica del "populisme d'esquerra". Amb el seu company Ernesto Laclau, erudit argentí post-marxista (ja mort), va estudiar extensivament els moviments populistes d'Amèrica Llatina, especialment el peronisme. El seu llibre en comú, *Hegemonia i l'estratègia socialista*, van servir de base teòrica per al moviment espanyol Podemos, i a La França insubmisa que s'hi va inspirar àmpliament.

Allunyant-se del marxisme, Mouffe creu que el moviment socialista no pot basar-se principalment en la traducció política dels interessos 'objectius' de la classe obrera, una posició que considera "essencialista". En primer lloc, perquè la consciència política dels explotats no deriva mecànicament de la seva posició de classe; a més, a causa dels nous "moviments socials" apareguts en els anys 60, i tan presents avui, la lluita de les dones, els homosexuals, les lluites ecològiques, etc. no són el producte, ni tan sols indirecte, de la lluita de classes, que per això mateix ha perdut el seu estatus central en l'anàlisi de les relacions de força entre dominants i dominats. Inspirant-se en els pensaments de Gramsci, el líder comunista italià heterodox empresonat per Mussolini, pensa que el canvi polític i social requereix la conquesta prèvia d'un "hegemonia" cultural i intel·lectual, a través d'una lluita autònoma que no és la simple conseqüència de les relacions de producció. Rebutjant "l'economicisme" del pensament marxista tradicional, Mouffe se centra en la lluita ideològica i política, que forma un camp en gran mesura independent dels antagonismes de classe. Ja no

es tracta de mobilitzar només les classes explotades, sinó de "construir un poble" al voltant d'una "radicalització" de la democràcia.

Aquestes poble divers, nat de conflictes heterogenis, troba la seva unitat en la designació d'un adversari comú, la mínima elit del coneixement i els diners, anomenada "oligarquia", que organitza per al seu benefici el procés de globalització liberal contra el qual s'alcen els altres ciutadans. Això condueix a un "populisme d'esquerres", que es reconeix en simples consignes de rebuig del poder dominant -el "dégagisme" [en francès l'expressió significa 'fot el camp']- i que confia en un líder carismàtic el discurs del qual mobilitza, més que el raonament, la moral o la demanda d'una societat més justa, els afectes de les classes populars. D'aquí el suport de Laclau al peronisme, el prototipus de populisme llatinoamericà, o el de Chantal Mouffe a Pablo Iglesias a Espanya o Jean-Luc Mélenchon a França.

Contràriament a les tesis defensades per Rawls o Habermas, per a Mouffe l'acció democràtica no consisteix a trobar "bones polítiques" a través de la deliberació racional i pública, sinó a jugar amb l'antagonisme irreductible que regeix qualsevol política, tal com ha estat definit per Carl Schmitt, pensador alemany per a qui tota la vida pública es caracteritza per la definició d'una frontera entre amics i enemics. L'enemic d'avui s'encarna en "l'1 per cent" de la població que domina el procés de globalització; i els "amics" són tots els que, de diferents maneres, resulten víctimes del mateix procés i es reconeixen com a aliats en el curs de la lluita política.

Els esperits carregats de ganes de contradir notaran que Schmitt era un dels principals teòrics del règim de Hitler, i que l'enemic de l'època eren aquells que els nazis designaven com a responsables de les desgràcies del poble alemany, en el primer rang de la qual situaven la comunitat jueva. Un lleuger problema d'imatge, que Mouffe mira d'evitar deixant clar que concep la lluita política en el marc institucional de les democràcies liberals, de les quals no vol alliberar-se en absolut. Reemplaça només "l'antagonisme" de Schmitt entre amics i enemics, que condueix a la violència, per "l'agonisme", que separa dos adversaris civilitzats que accepten la base de les llibertats públiques i del règim representatiu propi de les democràcies.

Això deixa intactes dos problemes. Mouffe rebutja d'antuvi, com Mélenchon o Iglesias, l'esquerra reformista i institucional, a la qual culpa de la seva vinculació, real o suposada, al neoliberalisme. Però, tot i això, elogia la socialdemocràcia europea per la seva acció de reforma en el moment dels Trenta Gloriosos o sota la presidència de François Mitterrand. Sempre hi ha aquest retard en la il·luminació de l'esquerra radical, que denuncia el "reformisme" de l'esquerra democràtica quan governa, però, vint anys després, s'adona que les reformes que s'ha implementat són valuoses per a les classes treballadores. Jaurès, Blum, Mendes, Mitterrand i Jospin es van veure sotmesos a aquest règim contradictori; portats a la picota per la "veritable esquerra" quan actuaven, es van convertir, però, en icones quan van desaparèixer de l'escena.

La mobilització dels "afectes" populars condueix, a més, a una configuració perillosa. En deixar de banda la deliberació racional, l'examen honest de les restriccions del govern i l'ètica mínima de la lluita política derivada de la Il·lustració, el populisme, per molt d'esquerres que

sigui, constantment frega la demagògia pura i dura. Proposen mesures econòmiques que voluntàriament ignoren qualsevol límit financer, qualsevol inquietud per l'equilibri monetari: així fou com el chavisme, aquest populisme veneçolà, va conduir el seu país a l'abisme. L'enemic es designa com a Unió Europea i ens adonem que, a l'altura de la crisi, Europa és finalment un mal menor en comparació amb la duresa dels mercats financers: així Alexis Tsípras feu votar un referèndum hostil a la Unió Europea per desdir-se'n en vint-i-quatre hores, arribant a un compromís amb la mateixa Unió, que era el contrari exacte del desig expressat pel seu poble. Els "afectes", de fet, no sempre són progressistes. Si es giren, com a Europa d'avui, contra els immigrants o contra la minoria musulmana, hauríem de seguir-los? Jean-Luc Mélenchon n'experimenta avui les contradiccions: quan vol tenir en compte l'ansietat de les classes treballadores davant de la immigració, una part de l'esquerra el porta al banc dels acusats. Al final, en la frase "populisme de l'esquerra", el populisme sovint tendeix a prevaler sobre l'esquerra. En nom dels "afectes", del "carisma" i del "dégagisme", permeten que s'escapi el geni de la làmpada. I llavors no saben com aconseguir que torni a entrar-hi.

Laurent Joffrin és un periodista francès

Foto Spencer Tunik – performance a Barcelona; juny de 2003